PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

305

Ekonomia

Redaktorzy naukowi
Magdalena Rękas
Jerzy Sokołowski

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:
www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,
The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiejkolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2013

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695-382-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp 13

Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: Wykorzystanie analizy czynnikowej do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego w skali lokalnej 15
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: Ekonomia wirtualnych światów – tendencje rozwoju 24
Tomasz Bernat: Egzogeniczne determinanty dominacji rynkowej na przykładzie Poczty Polskiej SA 37
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Wybrane determinanty kształtujące współpracę innowacyjną przedsiębiorstw przemysłowych z jednostkami PAN i szkołami wyższymi na terenie Polski Północno-Zachodniej 50
Agnieszka Bretyn: Wybrane aspekty jakości życia młodych konsumentów w Polsce 62
Grzegorz Bywalec: Transformacja gospodarcza a regionalne zróżnicowanie ubóstwa w Indiach 73
Magdalena Cyrek: Determinanty zatrudnienia w usługach tradycyjnych i nowoczesnych – analiza regionalna 83
Sławomir Czech: Czy wokół państwa opiekuńczego toczy się jeszcze spór o wartości? 95
Sławomir Czetwertyński: Możliwości poznawcze prawa Metcalfe'a w określaniu wartości ekonomicznej sieci komunikacyjnych 108
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Polityka i strategia rozwoju Unii Europejskiej w koncepcji ekonomii zrównoważonego rozwoju 118
Karolina Drela: Zatrudnienie nietypowe 129
Paweł Drobny: Ekonomia personalistyczna jako próba reorientacji ekonomii 142
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Koszty bankructwa państwa 154
Małgorzata Gasz: Unia bankowa – w poszukiwaniu nowego paradygmatu na europejskim rynku bankowym 163
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Zmiana struktury dochodów w Polsce w relacji kapitał–praca z uwzględnieniem sektorów gospodarki narodowej 174
Anna Golejewska: Innowacje i sposoby ich pomiaru na poziomie regionalnym 184
Mariusz Grębowiec: Zachowania nabywcze konsumentów na rynku usług bankowych w świetle badań 195

Urszula Grzega: Oszczędności i zadłużenie polskich gospodarstw domowych ... 207
Jarosław Hermaszewski: Sytuacja finansowa gminy a wybory bezpośrednie w gminach. Wstęp do badań ... 218
Elżbieta Jantoń-Drozdowska, Maria Majewska: Wpływ globalizacji na wzrost poziomu specjalizacji w międzynarodowej wymianie handlowej .. 228
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Możliwości oddziaływania na wzrost gospodarczy poprzez kontrolę poziomu ryzyka kredytowego w bankach przy wykorzystaniu systemów sztucznej inteligencji ... 240
Renata Jedlińska: Atrakcyjność inwestycyjna Polski – wybrane aspekty ... 252
Andrzej Jędruchniewicz: Inflacja jako cel polityki pieniężnej NBP ... 264
Michał Jurek: Wykorzystanie analizy duracji i wypukłości w zarządzaniu ryzykiem stopy procentowej ... 276
Sławomir Kalinowski: Znaczenie eksperymentu w metodologii nauk ekonomicznych ... 287
Teresa Kamińska: Struktura branżowa bezpośrednich inwestycji zagranicznych a kryzys finansowy ... 299
Renata Karkowska: Siła oddziaływania czynników makroekonomicznych i systemowych na wielkość globalnej płynności ... 311
Anna Kasprzak-Czelej: Determinanty wzrostu gospodarczego ... 323
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: Analiza wpływu polityki stóp procentowych EBC na stabilność sektorów bankowych w wybranych krajach strefy euro – wnioski z kryzysu ... 334
Iwona Kowalska: Rozwój badań z zakresu ekonomiki edukacji w paradygmacie interdyscyplinarności nauki ... 348
Ryszard Kowalski: Dylematy interwencjonizmu w czasach kryzysu ... 358
Jakub Kraciuk: Kryzysy finansowe w świetle ekonomii behawioralnej ... 370
Hanna Kruk: Rozwój zrównoważony w Regionie Morza Bałtyckiego na przykładzie wybranych mierników w latach 2005-2010 ... 380
Kazimierz W. Krupa, Irmina Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Kapitał intelektualny jako akcelerator nowej ekonomii (tablice korelacyjne, pracownicy kluczowi) ... 391
Anna Krzysztofek: Normy i standardy społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw ... 401
Krzysztof Kubiak: Transakcje w procesie przepływu wiedzy w świetle nowej ekonomii instytucjonalnej ... 413
Paweł Kulpaka: Model konsumpcji permanentnej M. Friedmana a keynesowskie funkcje konsumpcji – empiryczna weryfikacja wybranych teorii na przykładzie Czech ... 423
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: Rola kontroli zarządczej w procesie zarządzania jednostkami samorządu terytorialnego ... 434
Natalia Mańkowska: Konkurencyjność instytucjonalna – wybrane problemy metodologiczne ... 445

Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Percepcja zaangażowania przez adeptów zarządzania – szansą czy ograniczeniem dla współczesnych firm 457
Jerzy Mieszaniec: Innowacje nietechnologiczne w przedsiębiorstwach przemysłowych sektora wydobywczego 469
Aneta Mikuła: Ubóstwo obszarów wiejskich w krajach Unii Europejskiej – demografia i rynek pracy 481
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Wartość publiczna a legitymizacja 492
Janusz Myszczyszyn: Wykorzystanie koncepcji *social savings* w określeniu wpływu sektora kolejowego na wzrost gospodarczy Niemiec w początkach XX w. 500
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Zmiany w polityce handlowej Unii Europejskiej na początku XXI wieku 513
Anna Niewiadomska: Wydłużanie okresu aktywności zawodowej osób starszych w Polsce 524
Mariusz Nyk: Przeciętne wynagrodzenie a sytuacja na rynku pracy – przypadek województwa łódzkiego..... 536
Monika Pasternak-Malicka: Przesłanki ruchów migracyjnych Polaków z obszaru województwa podkarpackiego w kontekście kryzysu gospodarczego wywołanego kryzsem *subprime* 547
Jacek Pera: Budowa nowej architektury regulacyjnej w Europie jako element zarządzania ryzykiem niestabilności finansowej – rozwiązania pokryzysowe. Próba oceny i wnioski dla Polski 559
Renata Pęciak: Kryzysy w gospodarce w interpretacji Jeana-Baptiste'a Saya..... 573
Czesława Pilarska: Współczesny kryzys gospodarczy a napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski 584
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjna nauka a źródła jej finansowania 601
Adriana Politaj: Pomoc publiczna na subsydiowanie zatrudnienia w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej 617
Marcin Ratajczak: Odpowiedzialny biznes w aspekcie osiąganych korzyści ekonomicznych na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu 628
Magdalena Rękas: Dzietność w krajach Unii Europejskiej i czynniki wpływające na jej poziom – przegląd wybranych badań 638
Włodzimierz Rudny: Rozwiązania zintegrowane w modelach biznesowych 653
Krzysztof Rutkiewicz: Pomoc publiczna na działalność badawczo-rozwojową i innowacyjność przedsiębiorstw w polityce konkurencji Unii Europejskiej w latach 2004-2010 663
Katarzyna Skrzeszewska: Konkurencyjność krajów Regionu Morza Bałtyckiego w świetle międzynarodowych rankingów..... 675
Tadeusz Sporek: Ewolucja i perspektywy grupy BRICS w globalnej gospodarce..... 684

Aleksander Surdej: Inwestycje w szkolenia zawodowe w świetle teorii ekonomicznej ... 695
Piotr Szajner: Wpływ zmienności kursu walutowego na międzynarodową konkurencyjność polskiego sektora żywnościowego ... 706
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: Problem skuteczności i efektywności decyzji menedżerskich w firmie w zakresie formułowania i wdrażania strategii ... 716
Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polska gospodarka internetowa – stan i perspektywy ... 729
Monika Utzig: Aktywa finansowe gospodarstw domowych a koniunktura gospodarcza ... 744
Agnieszka Wałęga: Nierówności dochodowe w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej ... 754
Grzegorz Wałęga: Wpływ spowolnienia gospodarczego na zadłużenie gospodarstw domowych w Polsce ... 766
Grażyna Węgrzyn: Formy zatrudnienia pracowników w Unii Europejskiej – aktualne tendencje ... 778
Barbara Wieliczko: Krajowa pomoc publiczna w UE w okresie obecnego kryzysu ... 790
Artur Wilczyński: Znaczenie kosztów alternatywnych w rachunku ekonomicznym gospodarstw rolnych ... 802
Renata Wojciechowska: Wieloznaczności językowe współczesnej ekonomii 813
Jarosław Wojciechowski: Ewolucja koncepcji funkcjonowania rynku w społecznej nauce Kościoła Katolickiego ... 823
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Znaczenie lokalnych grup działania w budowaniu kapitału społecznego na obszarach wiejskich ... 834
Grażyna Wolska: Kodeksy etyczne jako instrument poprawnych relacji między podmiotem gospodarczym a konsumentem ... 844
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Ekonomiczno-społeczne konsekwencje reklamy w segmencie leków OTC ... 853
Gabriela Wronowska: Oczekiwania pracodawców wobec absolwentów szkół wyższych w Polsce jako przykład bariery wejścia na rynek pracy ... 861
Anna Wziątek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Źródła i bariery ciągłości wdrażania innowacji przez polskie przedsiębiorstwa ... 872
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Instytucjonalna struktura rynku pracy w Polsce ... 884
Małgorzata Zielenkiewicz: Upodabnianie się krajów pod względem poziomu dobrobytu w procesie integracji europejskiej ... 895
Mariusz Zieliński: Demografia i aktywność zawodowa ludności a poziom bezrobocia w Unii Europejskiej ... 907
Jerzy Żyżyński: Gospodarka jako spójny system strumieni pieniądza a problem racjonalności pakietu fiskalnego ... 917

Summaries

Mieczysław Adamowicz, Paweł Janulewicz: The use of factor analysis for the assessment of socio-economic development on the local scale 23
Ewa Badzińska, Jakub Ryfa: The economy of virtual worlds – trend of development 36
Tomasz Bernat: Exogenous determinants of market dominance – Polish Post case 48
Agnieszka Brelik, Marek Tomaszewski: Selected determinants forming innovative partnership of traditional industrial companies with units of Polish Academy of Sciences and universities in north-western Poland..... 61
Agnieszka Bretyn: Selected aspects of quality of life of young consumers in Poland 72
Grzegorz Bywalec: Economic transformation and regional disparity of poverty in India..... 82
Magdalena Cyrek: Determinants of employment in traditional and modern services – regional analysis 94
Sławomir Czech: Is the welfare state's dispute over values still alive? 107
Sławomir Czetwertyński: Cognitive possibilities of Metcalfe's law in defining the economic value of communication networks 117
Małgorzata Deszczka, Marek Wąsowicz: Policy and development strategy in the European Union in the conception of economics of sustainable development 128
Karolina Drela: Untypical employment..... 141
Paweł Drobny: Personalist economics as an attempt at economics reorientation 153
Małgorzata Gajda-Kantorowska: Costs of sovereign default..... 162
Małgorzata Gasz: Bank Union – in search of a new paradigm on the European banking market..... 173
Małgorzata Gawrycka, Anna Szymczak: Change of income framework in capital-labour scheme in Poland, including the sector of national economy 183
Anna Golejewska: Innovations and the way of their measure at the regional level..... 194
Mariusz Grębowiec: Purchasing behavior of consumers on banking service market in the light of research 206
Urszula Grzega: Savings and debt of Polish households..... 217
Jarosław Hermaszewski: Financial situation of a commune vs. local elections. Introduction to the study 227
Elżbieta Jantoń-Drozdowska, Maria Majewska: The impact of globalization on a higher specialization level in international exchange of goods ... 239
Tomasz Jasiński, Agnieszka Ścianowska: Banks' possibilities of influencing macroeconomic growth by the use of neural network systems in the credit risk control 250

Renata Jedlińska: Investment attractiveness of Poland – selected issues 263
Andrzej Jędruchniewicz: Inflation as a target of monetary policy of NBP ... 275
Michał Jurek: Use of duration and convexity analysis in interest rate risk management 286
Sławomir Kalinowski: The role of the controlled experiment in the methodology of economy 298
Teresa Kamińska: Economic activity structure of foreign direct investment and financial crisis 310
Renata Karkowska: The impact of macroeconomic and systemic factors on the global liquidity 322
Anna Kasprzak-Czelej: Determinants of economic growth 333
Krzysztof Kil, Radosław Ślusarczyk: The analysis of influence of the ECB interest rates' policy on a stability of bank sectors in selected countries of the eurozone – conclusions from the crisis 347
Iwona Kowalska: Development of research in the field of economics of education within the paradigm of interdisciplinarity of science 357
Ryszard Kowalski: The dilemmas of interventionism in times of crisis 369
Jakub Kraciuk: Financial crises in the light of behavioural economics..... 379
Hanna Kruk: Sustainable development in the Baltic Sea Region based on chosen indices in years 2005-2010 390
Kazimierz W. Krupa, Irmina Jeleniewska-Korzela, Wojciech Krupa: Intellectual capital as an accelerator of the new economy (correlation tables, key employees) 400
Anna Krzysztofek: Norms and standards of social responsibility in enterprises 412
Krzysztof Kubiak: Transactions in the flow of knowledge in the light of new institutional economics 422
Paweł Kulpaka: M. Friedman's permanent consumption model and Keynesian consumption functions – empirical verification of selected theories on the example of Czech..... 433
Justyna Łukomska-Szarek, Marta Włóka: The role of management control in management process of local self-government units..... 444
Natalia Mańkowska: Institutional competitiveness – selected methodological issues 456
Joanna Mesjasz, Martyna Michalak: Understanding the engagement by management adepts – a chance or a limitation for contemporary business 468
Jerzy Mieszaniec: Non-technological innovations in the industrial enterprises of mining sector..... 480
Aneta Mikuła: Poverty of rural areas in the European Union member states – demography and labor market 491
Grażyna Musialik, Rafał Musialik: Public value and legitimacy 499

Janusz Myszczyszyn: Use of social savings concept in defining the role of railway sector on the economic growth in Germany in the early twentieth century 512
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Changes in trade policy of the European Union at the beginning of the twenty-first century 523
Anna Niewiadomska: Extending the period of professional activity of the elderly in Poland 535
Mariusz Nyk: Average salary and the situation on the labour market – case of Łódź Voivodeship 546
Monika Pasternak-Malicka: Reasons form migration of Poles from Subcarpathian Voivodeship in the context of the economic crisis caused by the subpreme crisis 558
Jacek Pera: Construction of a new regulatory architecture in Europe as an element of financial instability risk management – post-crisis solutions. Attempt of assessment and implications for Poland 572
Renata Pęciak: Crises in the economy in the interpretation of Jean-Baptiste Say 583
Czesława Pilarska: The contemporary economic crisis and foreign direct investment inflow into Poland 600
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovations in science and their financial sources 616
Adriana Politaj: State aid for subsidizing of employment in Poland and in selected countries of the European Union 627
Marcin Ratajczak: Responsible business in the context of economic benefits gained on the example of agribusiness enterprises 637
Magdalena Rękas: Fertility rate in the European Union states and factors influencing the rate – review of selected surveys 652
Włodzimierz Rudny: Solution-based business models 662
Krzysztof Rutkiewicz: State aid for Research & Development & Innovation activities of enterprises in the European Union's competition policy in the period 2004-2010 674
Katarzyna Skrzeszewska: Competitiveness of the Baltic Region countries in the context of international rankings 683
Tadeusz Sporek: Evolution and perspectives of BRICS group in the global economy 694
Aleksander Surdej: Investments in VET programmes: framework for an economic analysis 705
Piotr Szajner: The impact of exchange rated volatility on the competitiveness of Polish food sector on international markets 715
Stanisław Ślusarczyk, Piotr Ślusarczyk, Radosław Ślusarczyk: The problem of efficacy and effectiveness in the formulating and implementing of strategy decision making process 728

Sylwia Talar, Joanna Kos-Łabędowicz: Polish Internet economy – current state and future perspectives 743
Monika Utzig: Households' financial assets and economic prospect 753
Agnieszka Wałęga: Income inequality in the context of accession of Poland to the European Union 765
Grzegorz Wałęga: Impact of economic slowdown on households' debt in Poland 777
Grażyna Węgrzyn: Employment forms in the European Union – current trends 789
Barbara Wieliczko: State aid in the European Union in the period of the current crisis 801
Artur Wilczyński: The impact of opportunity costs on farms profitability..... 812
Renata Wojciechowska: Linguistic ambiguities of contemporary economics 822
Jarosław Wojciechowski: Evolution of free market concept in social teaching of the Catholic Church 833
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: The significance of local action groups in formation of social capital in rural areas 843
Grażyna Wolska: Ethical codes as a tool of correct relations between a firm and a consumer 852
Joanna Woźniak-Holecka, Mateusz Grajek, Karolina Sobczyk, Kamila Mazgaj-Krzak, Tomasz Holecki: Marketing of OTC medicines in Poland on the example of television advertising 860
Gabriela Wronowska: Expectations of employers towards graduates of universities in Poland as an example of barriers to enter the labor market 871
Anna Wziątek-Kubiak, Marek Pęczkowski: Sources and barriers of persistence of innovation of Polish manufacturing companies 883
Alfreda Zachorowska, Agnieszka Tylec: Institutional structure of the labor market in Poland 894
Małgorzata Zielenkiewicz: Convergence of the countries in terms of social welfare in the process of European integration 906
Mariusz Zieliński: Demography and economically active population vs. the level of unemployment in the European Union 916
Jerzy Żyżyński: Economy as a consistent system of money flows vs. the issue of fiscal pact rationality 931

PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS nr 305 • 2013

Ekonomia ISSN 1899-3192

Ryszard Kowalski
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

DYLEMATY INTERWENCJONIZMU W CZASACH KRYZYSU

Streszczenie: Obecny kryzys finansowy i gospodarczy podważył przekonanie o przewadze deregulacji jako paradygmatu definiującego funkcjonowanie współczesnych gospodarek, a nawet zaufanie do rynku jako takiego. Kierując się aktywnością państwa w rozstrzyganiu ekonomicznych i społecznych dylematów w czasie kryzysu, można by oczekiwać istotnego zwrotu ideologicznego i „powrotu państwa". Biorąc jednak pod uwagę siłę grup ekonomicznych i społecznych, naturę liberalnych reform, a także „ekonomiczną sklerozę" jednostek, stała reorientacja w zakresie roli państwa w gospodarce wydaje się wątpliwa. Równocześnie jednak koniec państwa dobrobytu – rzekomy skutek kryzysu – jest bardziej mitem niż rzeczywistością. Obecny kryzys winien być postrzegany raczej jako katalizator przemian państwa dobrobytu, w szczególności jego modelu realizowanego przez kraje południowoeuropejskie.

Słowa kluczowe: kryzys ekonomiczny, interwencjonizm, państwo dobrobytu.

1. Wstęp

Historia pokazuje, że kryzysy ekonomiczne stanowiły niejednokrotnie punkt zwrotny w postrzeganiu roli państwa i rynku w procesach gospodarczych, a w szczególności w przypisywaniu im odpowiedzialności za zapobieganie zjawiskom kryzysowym oraz ograniczanie negatywnych skutków załamań aktywności gospodarczej. Wielki kryzys gospodarczy lat 30. XX w. spowodował, że idea nieskrępowanego, leseferystycznego spojrzenia na gospodarkę straciła wiele ze swego blasku. Nie tylko regulacyjne i korekcyjne zadania państwa znalazły uznanie u polityków gospodarczych, państwo miało od tej pory również – zgodnie z teoretycznym uzasadnieniem dostarczonym przez Keynesa – aktywnie uczestniczyć w procesach gospodarczych poprzez, najogólniej rzecz ujmując, sterowanie globalnym popytem. Skoro jednak lekcja wielkiego kryzysu była tak dotkliwa, to dlaczego z początkiem XXI w. musi być ona powtarzana?

Poszukiwanie odpowiedzi na tak postawione pytanie kieruje badaczy w stronę ideologii, stanowiącej naturalne podłoże dla przeróżnych doktryn ekonomicz-

nych[1]. Powojenny porządek gospodarczy, w sferze monetarnej wyznaczony poprzez system z Bretton Woods, u swych początków był specyficznym kompromisem między ekonomiczną liberalizacją i towarzyszącą jej polityką społeczną, mającą na celu łagodzenie nierówności wynikających z rosnącej otwartości gospodarek[2]. Równowaga między sferą finansową i ekonomiczną a społeczną zachwiana została jednak w latach 70. XX w., kiedy to zainicjowano w Stanach Zjednoczonych deregulację w sektorze finansowym, wspartą w latach 80. znacznie szerszym zestawem reform prorynkowych, których głównymi propagatorami stali się Margaret Thatcher oraz Ronald Reagan.

Celem postawionym w artykule jest identyfikacja podstawowych dylematów, jakie stanęły przed państwem w czasie współczesnego kryzysu finansowego i gospodarczego w odniesieniu do dwóch obszarów jego aktywności: ekonomicznego i społecznego. Najważniejsze pytanie, jakie rodzi się w kontekście tych dylematów, to pytanie o szanse na trwałość i kompleksowość ich rozstrzygnięć. Trwałość i systemowy charakter decyzji warunkowałyby prawdziwość tezy, zgodnie z którą współczesny kryzys ekonomiczny oznacza kolejny punkt zwrotny w postrzeganiu roli państwa i rynku w procesach gospodarczych. Ten aspekt towarzyszący rozważaniom na temat kryzysu będzie stanowić – poza samą identyfikacją dylematów – przedmiot prowadzonej analizy.

2. Państwo wobec zadłużenia instytucji finansowych

Podstawowy dylemat, przed jakim stanęły władze publicznie w obliczu kryzysu płynności i rosnącego prawdopodobieństwa niewypłacalności banków, dotyczył udzielenia pomocy zagrożonym podmiotom. Z jednej strony były to podmioty prywatne, które w żadnym wypadku – zgodnie z dominującą dotychczas doktryną neoliberalną – nie powinny oczekiwać finansowej pomocy ze strony państwa, powinny świadomie podejmować decyzje inwestycyjne, szacując ryzyko z nimi związane, z drugiej jednak strony upadek banków przyniósłby dramatyczne skutki dla całej gospodarki, dla całej strefy realnej, nie tylko dla sektora bankowego. Już pierwsze posunięcia banków centralnych w odpowiedzi na problemy z płynnością, polegające na udzielaniu pożyczek bankom komercyjnym pod zastaw papierów wartościowych powstałych w procesie sekurytyzacji kredytów hipotecznych, oznaczały przeniesie-

---

[1] Zob. np. G. Datz, *State of Change: Global Turmoil and Government Reinvention*, "Public Administration Review" 2009, vol. 69, nr 4; S. Owsiak, *Społeczny wymiar kryzysu – lekcja dla przyszłości*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego" 2012, nr 2, wydanie specjalne przy współpracy z Narodowym Bankiem Polskim: *Forum Myśli Strategicznej Myśl Strategiczna. Punkty zwrotne. Scena globalna*.

[2] G. Datz, *op. cit.*, s. 661.

nie ryzyka niespłacalności tych kredytów na podatników[3]. Niejako w kontrze do tych działań podjęto decyzję o nieratowaniu Lehman Brothers. Jeżeli miała mieć ona charakter wychowawczy, to nie był to najlepszy czas do podejmowania takiego typu działań. Wywołała ona dalszy silny spadek cen na rynkach finansowych, rosnące straty banków i ostatecznie przyspieszyła ratunkowe posunięcia rządów krajów wysoko rozwiniętych w stosunku do systemu bankowego. Tabela 1 przedstawia zakres tej pomocy w wybranych krajach OECD.

Tabela 1. Pomoc publiczna dla sektora finansowego w wybranych krajach OECD (w % PKB) – stan na 18.02.2009 r.

Wyszczególnienie	Zastrzyki kapitałowe	Zakup aktywów i pożyczki rządowe	Wsparcie przez bank centralny przy udziale rządu	Zasilenie w płynność i inne wsparcie przez bank centralny	Gwarancje	Razem
Grecja	2,1	3,3	0,0	0,0	6,2	11,6
Hiszpania	0,0	4,6	0,0	0,0	18,3	22,0
Irlandia	5,3	0,0	0,0	0,0	257	263
Niemcy	3,7	0,4	0,0	0,0	17,6	21,7
Polska	0,4	0,0	0,0	0,0	3,2	3,6
Portugalia	2,4	0,0	0,0	0,0	12,0	14,4
Stany Zjednoczone	4,0	6,0	1,1	31,3	31,3	73,7
Szwecja	2,1	5,3	0,0	15,3	47,3	70,0
Wielka Brytania	3,5	13,8	12,9	0,0	17,4	47,5

Źródło: *The State of Public Finances: Outlook and Medium-Term Policies After the 2008 Crisis*, International Monetary Fund, Washington 2009, s. 7.

Decyzja o ratowaniu podmiotów sektora finansowego, choć była w rzeczywistości przyznaniem się do tego, że rynek finansowy – głównie ze względu na trudności w szacowaniu ryzyka przez jego uczestników – nie ma takiej zdolności samoregulacji jak rynki tradycyjne, była tylko rozstrzygnięciem najbardziej palącego dylematu, jaki definiował decyzje władz publicznych w początkach kryzysu. W dłuższym okresie bardziej istotne wydaje się poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o narzędzia zapobiegania kryzysowi o podobnej genezie w przyszłości. Oczywiste wydaje się, że aby pokusa nadużycia nie opisywała przyszłych zachowań instytucji finansowych, sektor finansowy musi zostać poddany znacznie szerszej i głębszej regulacji. Inaczej przekonanie o obowiązywaniu zasady upublicznienia strat i prywatyzacji zysków,

[3] A. Sławiński, *Przyczyny globalnego kryzysu bankowego*, [w:] *Nauki społeczne wobec kryzysu na rynkach finansowych*, red. J. Osiński, J. Sztaba, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne SGH, Warszawa 2009, s. 46.

którą można by opisać obecne działania wspierające ten sektor i jego zachowanie, skłaniałoby podmioty do ponownego angażowania się w ryzykowne inwestycje – skoro państwo jest instytucją zdejmującą odpowiedzialność za ewentualne niepowodzenia, nie ma powodów, żeby tak nie czynić. Problem w tym, że skuteczna kontrola podmiotów mających międzynarodowy charakter nie przyniesie wymiernych skutków w skali globalnej, jeśli będzie prowadzona lokalnie. Wymaga ponadnarodowej koordynacji, a chociażby przykład trudności z wprowadzeniem podatku od transakcji finansowych – mającego w zamiarze m.in. obciążenie kosztami wychodzenia z kryzysu jego bezpośrednich winowajców – uwidocznia istnienie różnic postaw poszczególnych państw, wynikających z rozbieżnych interesów. Można się obawiać, czy kryzys wytworzy jakąkolwiek istotną, trwałą wspólnotę interesów.

Proponowane, nawet bardzo ogólnie zarysowywane kierunki zmian – czy to w sferze regulacji samego sektora finansowego, czy w zakresie nierównowagi globalnej[4] – rodzą zatem pytanie o rzeczywistą możliwość ich dokonania. Pomijając kwestię wspólnoty interesów, pytanie jest zasadne z trzech względów. Po pierwsze, jeśli przyjąć, że deregulacja – swoisty dogmat okresu przedkryzysowego – obejmująca wiele rynków stanowiła spójny, nierozerwalny pakiet, to zarówno zdziwienie tym, że podmioty rynku finansowego nie były dostatecznie regulowane, jak i wiara w to, że uda się „wyjąć" z tego pakietu rynki finansowe, poddać je ścisłej regulacji, a resztę rynków pozostawić nietkniętą, są naiwne[5]. Oznacza to, że jeżeli cokolwiek ma ulec realnej zmianie, to niemalże wszystko tej zmianie ulec powinno – nie tylko polityka wobec sektora finansowego, ale także polityka rynku pracy, polityka fiskalna, polityka społeczna[6]. Po drugie, za każdą zmianą i jednocześnie przeciwko każdej zmianie opowiadają się konkretne grupy interesu[7]. Ujmując to modelowo, to, jak będzie postrzegana regulacja i jakie będą w związku z tym posunięcia władz publicznych, zależeć będzie od uzyskania przewagi przez jedną z grup: zwolenników deregulacji – ciągle silnych i uznających kryzys za wynik niewystarczających działań rządu i biurokracji w zakresie deregulacji (!), zwolenników odrzucenia neoliberalnego spojrzenia na regulację i szerzej, gospodarkę, oraz propagatorów *regulatory capitalism* odnajdujących regulację jako hybrydę różnych źródeł kontroli, sprawowanej przez rynek, społeczeństwo, państwo, w różnych przypadkach

---

[4] Szerzej zob. np. R. Portes, *Global Imbalances*, [w:] *Macroeconomic Stability and Financial Regulation: Key Issues for the G20*, red. M. Dewatripont, X. Freixas, R. Portes, Centre for Economic Policy Research, London 2009; A. Sławiński, *op. cit.*; E. Liikanen, *Economic policy and economic theory facing challenges after the financial crisis*, BIS Review 2010, nr 23.

[5] B. Amable, *Crisis in the regulation regime – a new paradigm?*, "Socio-Economic Review" 2010, vol. 8, nr 3, s. 539.

[6] Por. np. *Ibidem*; D. Levi-Faur, Ch. Parker, *Three narratives of the global economic crisis*, „Socio-Economic Review" 2010, vol. 8, nr 3; S. Owsiak, *op. cit.*; E.S. Phelps, *Post-crisis economic policies*, "Journal of Policy Modeling" 2010, vol. 32, nr 5.

[7] B. Amable, *op. cit.*, s. 538.

z odmienną skutecznością poszczególnych podmiotów kontrolujących[8]. Po trzecie zaś, niemożność zmian wynikać może z bardzo prozaicznego powodu – siły „ekonomicznej sklerozy" jednostek. Jak trafnie zauważa R. Wade: „W trakcie kryzysów finansowych powtarza się pewien schemat sporów: początkowy zalew radykalnych propozycji ustępuje miejsca coraz mocniejszym próbom przeczekania, po czym następuje powrót do normalnego biegu interesów"[9].

3. Polityka rynku pracy

Przerodzenie się kryzysu finansowego w kryzys gospodarczy oznaczało dotkliwe konsekwencje w sferze społecznej dla większości społeczeństw państw wysoko rozwiniętych. Zmniejszenie aktywności gospodarczej skutkowało m.in. zwiększeniem się stopy bezrobocia (tab. 2). Skokowy wzrost liczby osób pozostających bez pracy dotyczył czterech krajów: Hiszpanii, Irlandii, Grecji i Stanów Zjednoczonych. Stopa bezrobocia wzrosła w tych krajach w okresie 2007-2011 odpowiednio o: 13,3 pkt proc., 9,8 pkt proc., 9,4 pkt proc. i 4,4 pkt proc. W przypadku Grecji i Hiszpanii kryzys jest szczególnie dotkliwy ze względu na stopę bezrobocia wśród osób do 24 roku życia – w 2011 r. wynosiła ona w Hiszpanii 46,4%, a w Grecji 44,4%[10].

Osoby uzyskujące status bezrobotnego w wysoko rozwiniętych krajach stały się oczywiście odbiorcami świadczeń zapewnianych przez istniejący system zabezpieczenia społecznego. Wiele państw podjęło jednakże dodatkowo szczególne działania w kierunku ochrony istniejących miejsc pracy. Jednym z narzędzi tej ochrony stały się regulacje dotyczące skróconego wymiaru czasu pracy. Zmniejszone dochody pracowników z powodu zredukowanej liczby przepracowanych godzin kompensowane były płatnościami z funduszy zabezpieczenia społecznego lub/i bezpośrednio z budżetu państwa w wymiarze 50-70% utraconego wynagrodzenia.

W zakresie ochrony przed skutkami bezrobocia system zabezpieczenia społecznego w krajach na wysokim i średnim poziomie rozwoju niejednokrotnie był modyfikowany. Wskutek jego zmian wzrastał stopień objęcia systemem, wydłużał się okres wypłaty świadczeń, ich wysokość. Następował także wzrost zatrudnienia w sferze publicznej[11]. Dodatkowo w latach 2008-2011 w zdecydowanej większości krajów zwiększyły się wydatki na aktywną politykę rynku pracy[12]. Ograniczaniu negatywnych tendencji na rynku pracy służyły także działania zmniejszające administracyjne bariery w prowadzeniu działalności gospodarczej oraz zwiększające dostępność finansowania przedsiębiorstw[13].

---

[8] Szerzej zob. D. Levi-Faur, Ch. Parker, *op. cit.*

[9] R. Wade, *Zmiana ustroju finansowego?*, [w:] *Kryzys. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2009, s. 253.

[10] *OECD Employment Outlook 2012*, OECD Publishing, Paris 2012, s. 226 i 228.

[11] F. Bonnet, E. Ehmke, K. Hagemejer, *Social security in times of crisis*, "International Social Security Review" 2010, vol. 63, nr 2, s. 51-53.

[12] *OECD Employment Outlook 2012*, Statistical Annex.

[13] Szerzej zob. *Działania wspierające rozwój gospodarczy oraz przedsiębiorców w wybranych państwach członkowskich OECD*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2011.

Tabela 2. Publiczne wydatki socjalne netto oraz stopa bezrobocia w wybranych krajach OECD w latach 2007-2011

Wyszczególnienie	Publiczne wydatki socjalne netto (w % PKB)			Stopa bezrobocia (jako % ludności aktywnej zawodowo)		
	2007	2009	2011	2007	2009	2011
Grecja	21,6	23,9	23,5	8,3	9,5	17,7
Hiszpania	21,3	26,0	26,0	8,3	18,0	21,6
Irlandia	16,7	23,6	23,4	4,6	11,9	14,4
Niemcy	25,1	27,8	26,2	8,8	7,7	5,9
Polska	19,7	21,5	20,7	9,6	8,2	9,7
Portugalia	22,7	25,6	25,2	8,9	10,6	12,9
Stany Zjednoczone	16,3	19,2	19,8	4,6	9,3	9,0
Szwecja	27,3	29,8	27,6	6,1	8,3	7,5
Wielka Brytania	20,4	24,1	23,9	5,3	7,6	8,0

Źródło*: OECD Factbook 2011–12: Economic, Environmental and Social Statistics*, OECD Publishing, Paris 2011, s. 167 i 213; *OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics*, OECD Publishing, Paris 2013, s. 143 i 213.

Wskutek działań mających na celu zapewnienie obywatelom bezpieczeństwa socjalnego we wszystkich krajach prezentowanych w tab. 2 w latach 2007-2011 publiczne wydatki socjalne uległy zwiększeniu. Szczególny wzrost nastąpił w Irlandii (o 6,7 pkt proc.) oraz w Hiszpanii (o 4,7 pkt proc.).

4. Systemy emerytalne w czasie załamania rynku finansowego

Oddziaływanie kryzysu finansowego było najbardziej widoczne w odniesieniu do prywatnych funduszy emerytalnych działających w systemie zdefiniowanej składki, co nie oznacza, że odnotowały one w początkowym okresie kryzysu porównywalnie złe wyniki. Największe straty w 2008 r. odnotowały: Irlandia (wartość środków zgromadzonych przez fundusze spadła w tym kraju o prawie 38%), Australia (spadek o 27%) oraz Stany Zjednoczone (spadek o 26%), w których skupiona jest około połowa wszystkich środków zaangażowanych w prywatne fundusze w krajach OECD. Najniższe straty, mniejsze niż 10%, charakteryzowały Meksyk, Czechy i Niemcy[14]. Różnica w wynikach osiąganych przez fundusze wynikała zarówno z odmiennych strategii inwestycyjnych, jak i odmiennego otoczenia regulacyjnego[15].

Z punktu widzenia członków funduszy dwa czynniki odegrały decydująca rolę w wyodrębnianiu grupy najbardziej dotkniętej kryzysem: wiek oraz rodzaj planu

[14] *Pensions at a Glance 2009: Retirement-Income Systems in OECD Countries*, OECD Publishing, Paris 2009, s. 32 i 33.

[15] Szerzej zob. *OECD Private Pensions Outlook 2008*, OECD Publishing, Paris 2009.

emerytalnego[16]. Najbardziej dotkniętą grupą stały się osoby starsze, które w niedługiej perspektywie miały nabyć uprawnienia do świadczeń emerytalnych. Krótki okres, jaki dzielił te jednostki od osiągnięcia wieku emerytalnego, połączony z utrzymującym się negatywnym wpływem kryzysu na wycenę aktywów funduszy, nie pozwalał na odzyskanie pierwotnej wartości zgromadzonych składek emerytalnych. Dosyć oczywiste jest, że w sposób bezpośredni kryzys dotknął najsilniej plany emerytalne o zdefiniowanej składce. Nie oznacza to jednak, że nie miał wpływu na prywatne plany o zdefiniowanym świadczeniu oraz na publiczne systemy emerytalne o charakterze repartycyjnym (PAYG). Kryzys zwiększył po prostu prawdopodobieństwo obniżenia przyszłych świadczeń emerytalnych, a nawet zamykania prywatnych planów emerytalnych[17]. W pierwszym przypadku doszło przecież do uszczuplenia wartości aktywów przy określonej w sposób trwały wysokości zobowiązań, w drugim – na skutek wzrostu bezrobocia – do obniżenia wielkości gromadzonych składek i zwiększania trudności sfinansowania przez państwo zobowiązań z tytułu świadczeń emerytalnych w obliczu procesów demograficznych i ograniczonych procesem globalizacji możliwości prowadzenia autonomicznej polityki podatkowej.

Kryzys finansowy zrodził pokusę – wzmocnioną przez oczekiwania społeczne – powrotu do publicznego emerytalnego systemu o charakterze repartycyjnym jako wyłącznego, a przynajmniej dominującego sposobu zabezpieczenia dochodów jednostki w podeszłym wieku[18]. Jeżeli jednak takie działania zostałyby rzeczywiście podjęte (a nie były tylko zapowiedziami), to oznaczałby tylko przesunięcie i wzmocnienie problemu stabilności systemu emerytalnego w czasie. Nie wydaje się, aby wzrost produktywności, aktywności zawodowej ludności, a nawet przesunięcie granicy wieku emerytalnego mogły zrównoważyć niesprzyjające tendencje demograficzne[19]. Długoterminowa stabilność systemu emerytalnego determinowana będzie zatem występowaniem zrównoważonego systemu zabezpieczenia emerytalnego, w którym filary publiczny i prywatny wzajemnie się uzupełniają. W tym kontekście oczywiście niejednoznaczną ocenę rodzą działania władz publicznych skutkujące obniżeniem obciążenia pracodawców z tytułu składek emerytalnych w przypadku obligatoryjnych systemów ze zdefiniowaną składką. Rozwiązanie dylematu, w jaki sposób wspierać aktywność gospodarczą w czasie kryzysu, rodzi kolejny dylemat – jak poradzić sobie z wytworzonym w ten sposób ryzykiem niższych świadczeń emerytalnych pracowników. Takich obiekcji nie rodzi potrzeba korekty, przynajmniej w niektórych krajach, planów emerytalnych w kierunku ich dostosowania do cyklu życia, czyli automatycznego przesuwania środków gromadzonych przez przyszłych

---

[16] *Pensions at a Glance 2009...,* s. 25-29.

[17] P.P. Antolin, F. Stewart, *Private Pensions and Policy Responses to the Financial and Economic Crisis*, "OECD Journal: Financial Market Trends" 2009, vol. 2009, nr 1, s. 128 i 129; *Pensions at a Glance 2009...*, s. 28.

[18] P.P. Antolin, F. Stewart, *op. cit.*, s. 129.

[19] Szerzej zob. *Maintaining Prosperity in an Ageing Society*, OECD Publishing, Paris 1996; *Society at a Glance: OECD Social Indicators*, *2006 edition*, OECD Publishing, Paris 2006, s. 42 i 43.

emerytów w bezpieczniejsze aktywa wraz z ich zbliżaniem się do granicy wieku emerytalnego.

5. Przyszłość państwa dobrobytu

Reakcja państw w początkowej fazie kryzysu miała naturę bardziej keynesowską niż neoliberalną[20]. Władze publiczne zdecydowały się na wsparcie systemu finansowego w różnorakiej formie (tab. 1), w sferze społecznej na zachowanie, a niejednokrotnie nawet zwiększenie osłony socjalnej i zatrudnienia. Antycykliczna polityka monetarna i posłużenie się wydatkami społecznymi jako automatycznym stabilizatorem koniunktury pozwoliły uniknąć powtórki Wielkiego Kryzysu z lat 30 XX w. Doprowadziły jednak do znaczącego powiększenia się deficytów budżetowych oraz rozmiarów długu publicznego w zdecydowanej większości państw (tab. 3), w skrajnym przypadku – Irlandii – do osiągnięcia deficytu budżetowego na poziomie 31,2% PKB w 2010 r.[21] oraz potrojenia długu publicznego w okresie 2007-2011[22]. Doszło

Tabela 3. Saldo budżetu oraz dług publiczny w wybranych kreacjach OECD w latach 2007-2011 (w % PKB)

Wyszczególnienie	Nadwyżka budżetowa (+)/ Deficyt budżetowy (–)			Skonsolidowany dług publiczny		
	2007	2009	2011[a]	2007	2009	2011[b]
Grecja	–6,7	–15,6	–9,2	113,9	133,6	147,3
Hiszpania	+1,9	–11,1	–8,6	42,3	62,7	75,1
Irlandia	+0,1	–14,3	–13,0	28,7	71,2	91,7
Niemcy	+0,3	–3,0	–1,0	65,7	77,4	86,9
Polska	–1,9	–7,4	–5,1	51,0	58,4	62,7
Portugalia	–1,8	–8,0	–4,2	75,4	93,3	96,8
Stany Zjednoczone	–2,9	–11,3	–10,6	67,5	90,4	103,5
Szwecja	+3,6	–0,9	+0,1	48,8	51,1	48,0
Wielka Brytania	–2,8	–10,8	–8,2	53,5	79,5	104,9

[a] 2010 r. dla Stanów Zjednoczonych; [b] 2010 r. dla Grecji, Irlandii, Niemiec, Polski i Szwecji.

Źródło*: OECD Factbook 2011–12*..., s. 229; *OECD Factbook 2013*..., s. 199 i 201.

[20] Por. R. Torres, *Incomplete crisis responses: Socio-economic costs and policy implications*, „International Labour Review" 2010, vol. 149, nr 2, s. 231; A.C. Hemerijck, F. Vandenbroucke, *Social Investment and the Euro Crisis: The Necessity of a Unifying Social Policy Concept*, "Intereconomics" 2012, vol. 47, nr 4, s. 4 i 5.

[21] *OECD Factbook 2013*..., s. 199.

[22] Można argumentować, że zwolennicy doktryny neoliberalnej przygotowali grunt pod takie procesy, obniżając w przeszłości w wielu krajach wysokość danin publicznych, nie czyniąc jednak zbyt wiele – co byłoby przejawem ich ideowej uczciwości – w kierunku obniżenia wydatków publicznych. Cykle polityczne w dużej mierze tłumaczą ten dysonans. Szerzej zob. S. Owsiak, *op. cit.*, s. 66-69.

tym samym do zastąpienia długu prywatnego, podlegającego zmniejszeniu (tzw. delewarowaniu) w czasie kryzysu zadłużeniem publicznym[23].

Rosnące zadłużenie państw oraz wyczerpywanie się pozytywnego oddziaływania polityki monetarnej doprowadziły do przeorientowania polityki gospodarczej – działania stymulacyjne zastąpione zostały działaniami oszczędnościowymi, także w zakresie prowadzonej polityki społecznej. Kryzys zadłużeniowy Grecji można uznać za zdarzenie, które wyznaczyło w czasie ten nowy rozdział w działaniach państw w warunkach kryzysu, z ich negatywnymi skutkami dla rynku pracy, popytu krajowego i perspektyw wzrostu gospodarczego. W momencie gdy kryzys pojedynczych krajów (Grecji, Irlandii, Portugalii) zagroził całej strefie euro, kryzys przeszedł w obecną, trzecią fazę, nabierając charakteru systemowego[24].

Czy częściowo wprowadzone lub proponowane, skądinąd właściwe, działania dyscyplinujące finanse publiczne (jak chociażby pakt fiskalny) oznaczają nieuchronny demontaż zawansowanej odmiany państwa dobrobytu? Gdyby tak miało być, oznaczałoby to, że państwo dobrobytu ponosiłoby konsekwencje zaniedbań, które poczynione zostały w zupełnie innym obszarze – nazbyt swobodnie działającym rynku finansowym. Nie wydaje się jednak, że państwo dobrobytu jako takie jest w szczególny sposób zagrożone. Podlegać będzie przemianom głównie z powodów zachodzących procesów demograficznych, ewentualnie rekalibracji związanej z postindustrialnym charakterem gospodarek czy nowym modelem rodziny. Kryzys finansowy wyostrzył tylko w sposób szczególny systemową niewydolność pewnej odmiany państwa dobrobytu, a mianowicie modelu śródziemnomorskiego[25]. Poza tym, co nie może umknąć uwadze, najlepiej w kryzysie poradziły sobie państwa najbardziej zawansowane w redystrybucji dochodu narodowego, realizujące – zgodnie z klasyfikacją G. Espinga-Andersena[26] – socjaldemokratyczny model państwa dobrobytu. Argumentację na rzecz utrzymania rozwiniętego państwa dobrobytu można by wzmocnić, doszukując się źródeł współczesnego kryzysu w rosnących nierównościach społecznych jako konsekwencji neoliberalnej wizji gospodarki. Mianowicie, w latach poprzedzających kryzys wzrost płac w wielu gospodarkach był zdecydowanie niższy niż wzrost produktywności, w rezultacie spadał udział płac w PKB. Co więcej, o ile wynagrodzenia klasy zarówno niższej, jak i średniej cechowała stagnacja, to wynagrodzenia najbogatszych 10% gospodarstw domowych znacznie wzrosły[27]. Realizacja określonych wzorców konsumpcji popchnęła dwie pierwsze grupy do zadłużania się na rynku finansowym, tę ostatnią – można przypuszczać – do poszukiwania coraz bardziej intratnych (a zatem również bardziej ryzykownych) sposobów inwestowania posiadanego kapitału.

---

[23] R. Torres, *op. cit.*, s. 233 i 234.

[24] A.C. Hemerijck, F. Vandenbroucke, *op. cit.*, s. 201.

[25] M. Ferrera, *The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe*, "Journal of European Social Policy" 1996, vol. 6, nr 1.

[26] G. Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge 1990.

[27] R. Torres, *op. cit.*, s. 228 i 229.

Postawienie tezy o końcu zaawansowanego państwa dobrobytu jest zatem zdecydowanie zbyt daleko idącym stwierdzeniem. To nie państwo dobrobytu wywołało kryzys finansowy i co równie istotne – to nie kryzys finansowy jest tak naprawdę odpowiedzialny za problemy państwa dobrobytu, pełni on jedynie rolę katalizatora jego przeobrażeń. Być może obecne dążenia do ściślejszej makroekonomicznej koordynacji poczynań poszczególnych europejskich krajów na poziomie ponadnarodowym muszą zostać na zasadzie komplementarności uzupełnione podobnymi działaniami w sferze społecznej, tak aby wspólny, europejski model społeczny stał się projektem bardziej realnym, zwiększając tym samym szanse na stabilny rozwój gospodarczy[28].

6. Podsumowanie

Współczesny kryzys finansowy przez swój globalny charakter i siłę oddziaływania na sferę realną na nowo rozgrzał dyskusję na temat roli państwa w życiu gospodarczym i społecznym w XXI w., w której na pierwszy plan wysunęły się wyraziste, opozycyjne względem siebie obozy – zwolennicy silnego interwencjonizmu państwowego, często bezpośrednio odwołujący się do spuścizny Keynesa, oraz protagoniści wolności gospodarczej w duchu neoliberalizmu. Paradoksalnie obydwie grupy mogą na podstawie decyzji podejmowanych przez władze publiczne w czasie kryzysu prowadzić w jakiejś mierze racjonalną, własną narrację co do kształtu przyszłego światowego ładu gospodarczego, na swój sposób interpretując zachodzące zmiany. Wsparcie dla rynków finansowych udzielone przez państwo oraz same zapowiedzi działań regulacyjnych bywają postrzegane przez zwolenników interwencjonizmu jako nadzieja na rehabilitację silnej i trwałej obecności państwa w procesach gospodarczych. Jednocześnie zwolennicy neoliberalizmu mogą snuć wizję minimalnego państwa dobrobytu jako jedynej możliwej formy opieki państwa, swą nadzieję opierając na kłopotach z deficytem budżetowym i długiem publicznym większości państw europejskich. Wydaje się jednak, że stawianie w tym momencie zarówno zdecydowanej tezy o interwencjonistycznej rewolucji, jak i tezy o upadku państwa dobrobytu jest bezzasadne. Działania władz publicznych w warunkach kryzysu wynikają niejednokrotnie z potrzeby chwili, niekoniecznie są spójne i kompletne, a nawet jeżeli odzwierciedlają jakiś trend, to nie ma podstaw twierdzić, że ma on charakter trwały. Z jednej strony chociażby koordynacja polityki regulacyjnej na szczeblu międzynarodowym niekoniecznie zgodna jest z partykularnymi interesami poszczególnych krajów, z drugiej – kraje realizujące najbardziej zaawansowany model państwa dobrobytu najlepiej radzą sobie z kryzysem gospodarczym.

[28] Por. A.C. Hemerijck, F. Vandenbroucke, *op. cit.*, s. 205.

Literatura

Amable B., *Crisis in the regulation regime – a new paradigm?*, "Socio-Economic Review" 2010, vol. 8, nr 3.

Antolin P.P., Stewart F., *Private Pensions and Policy Responses to the Financial and Economic Crisis*, "OECD Journal: Financial Market Trends" 2009, vol. 2009, nr 1.

Bonnet F., Ehmke E., Hagemejer K., *Social security in times of crisis*, "International Social Security Review" 2010, vol. 63, nr 2, s. 51 i 52.

Datz G., *State of Change: Global Turmoil and Government Reinvention*, "Public Administration Review" 2009, vol. 69, nr 4.

Działania wspierające rozwój gospodarczy oraz przedsiębiorców w wybranych państwach członkowskich OECD, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2011.

Esping-Andersen G., *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Cambridge 1990.

Ferrera M., *The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe*, "Journal of European Social Policy" 1996, vol. 6, nr 1.

Hemerijck A.C., Vandenbroucke F., *Social Investment and the Euro Crisis: The Necessity of a Unifying Social Policy Concept*, "Intereconomics" 2012, vol. 47, nr 4.

Levi-Faur D., Parker Ch., *Three narratives of the global economic crisis*, "Socio-Economic Review" 2010, vol. 8, nr 3.

Liikanen E., *Economic policy and economic theory facing challenges after the financial crisis*, BIS Review 2010, nr 23.

Maintaining Prosperity in an Ageing Society, OECD Publishing, Paris 1996.

OECD Employment Outlook 2012, OECD Publishing, Paris 2012.

OECD Factbook 2011–12: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, Paris 2011.

OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, Paris 2013.

OECD Private Pensions Outlook 2008, OECD Publishing, Paris 2009.

Owsiak S., *Społeczny wymiar kryzysu – lekcja dla przyszłości*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego" 2012, nr 2, wydanie specjalne przy współpracy z Narodowym Bankiem Polskim: *Forum Myśli Strategicznej. Myśl Strategiczna. Punkty zwrotne. Scena globalna*.

Pensions at a Glance 2009: Retirement-Income Systems in OECD Countries, OECD Publishing, Paris 2009.

Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries, OECD Publishing, Paris 2011.

Phelps E.S., *Post-crisis economic policies*, "Journal of Policy Modeling" 2010, vol. 32, nr 5.

Portes R., *Global Imbalances*, [w:] *Macroeconomic Stability and Financial Regulation: Key Issues for the G20*, red. M. Dewatripont, X. Freixas, R. Portes, Centre for Economic Policy Research, London 2009.

Sławiński A., *Przyczyny globalnego kryzysu bankowego*, [w:] *Nauki społeczne wobec kryzysu na rynkach finansowych*, red. J. Osiński, J. Sztaba, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne SGH, Warszawa 2009.

Society at a Glance: OECD Social Indicators, *2006 edition*, OECD Publishing, Paris 2006.

The State of Public Finances: Outlook and Medium-Term Policies After the 2008 Crisis, International Monetary Fund, Washington 2009.

Torres R., *Incomplete crisis responses: Socio-economic costs and policy implications*, "International Labour Review" 2010, vol. 149, nr 2.

Wade R., *Zmiana ustroju finansowego?*, [w:] *Kryzys. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2009.

THE DILEMMAS OF INTERVENTIONISM IN TIMES OF CRISIS

Summary: The recent financial and economic crisis has questioned the belief in the superiority of deregulation as a paradigm for modern economies, and even the belief in market *per se*. One should expect, on the basis of the state activity in resolving economic and social dilemmas in time of crisis, a significant turnaround in the ideological mood and ”the return of the state”. However, considering the power of social and economic groups, the nature of liberal reform and ”economic sclerosis” of individuals, reorientation of the role of the state in the economy is still dubious. At the same time, the end of the welfare state – the supposed consequence of the crisis – is more myth than reality. The current crisis should be seen rather as the catalyst for reforming the welfare state, especially the southern European welfare model.

Keywords: economic crisis, interventionism, welfare state.